

**Paisatge sonor
i primers esments
d'instruments musicals
en llengua catalana
en l'obra de Llull.**

Laura de Castellet. SLIMM, UB, 7 de maig de 2019

Musica es art per la qual avem doctrina a cantar e a sonar esturments dretament, e tost e espau, alsant e baxant e agual los punts e les veus en tal manera que sien concordants diverses veus e sons.

On, aquesta art es, fil, atrobada per so que cantant e ab esturments hom sia loador de Deu. E aquesta art tenen los clergues qui canten en l'esgleya per loar Deu, e contra los començaments d'esta art son los juglás, qui canten e sonen esturments denant los prínceps per la vanitat mundana.

Doctrina pueril, cap. LXXIV

Lo príncep, Sènyer, com ha molt menjat e begut e es levada sa taula, sempre veg que venen estruments e juglars e lagoters qui parlen de de vanitats, e dient cansos qui no parlen sinó de luxúria e vanagloria.

Llibre de Contemplació en Déu, Llibre III, Cap. 111

Con plach a nostro senyor Deus que nostra dona trespasás d'aquest segla en l'altra, [...] fo feta professó del cel tro en la terra, en la qual fo nostro senyor Jesuchrist e foren tots los angels e arcàngels e tots los sants de pareys; e ab cants de molt gran dousor e ab molts grans honraments pugaren a nostra dona en lo cel subirá.

Doctrina pueril, cap. LI

E per los juglars son dones desmaridades, e puncelles corrompudes e ensutzades, e per los juglars son homens altius e ergulloses e desconexens e desleyals.

Los juglars veem, Sènyer, que de nits van sonant los estruments per les places e per les carreres, per tal que movent lo coratge de les fembres a puteria, e que fassen falsia e traicio a lurs marits.

Llibre de Contemplació en Déu. Llibre III, Cap. 118: 98

Vou és de sò, e ha molt diverses estruments. Vou ha ·i· estrument per la lengua, altre per la *viula*, altre per la campana, altre per l orgue.

Proverbis de Ramon: 197. Cap. LXXXIIII

Axí com lo juglar qui no pot manifestar la nota que ha en son cor ab la *viula* qui no és temprada ne disposta a sonar.

Arbre de Sciència III: 488.

Axí com lo son de la *viula* qui és multiplicat de les essències accidentals dels tocaments fets en les cordes...

Arbre de Sciència II: 133.

Axí com la ànima d'en Pere, qui per sò de la *viula* que sona en Guillem, ateny la nota que·n Guillem ha en la sua ànima.

Novell llibre d'ànima racional: 285.

Retaule d'Espinelles, finals XII. Fresc civil de Sixena, finals XIII. Restitució monòxila

Capitell de l'Estany, mitjan XIII. Bíblia de Vic, Borgonya, 1268. Restitució

... enaxí com la nota del ball se forma en la mutiva entellectual en la tempransa de la memoria e del enteniment e del voler, e per lo atemprament entellectual se forma latemprament sensual en lo *laút* o en la viúla.

Llibre de Contemplació en Déu, Llibre VII, cap. 365

Vós sabets, Sènyer, que alguns hòmens an subtilea en parlar, altres en cantar, altres en trobar, altres en sonar viúla, altres en sonar *laút*, e axí dels altres estruments.

Libre de Contemplació en Déu, Llibre IV, cap. 215

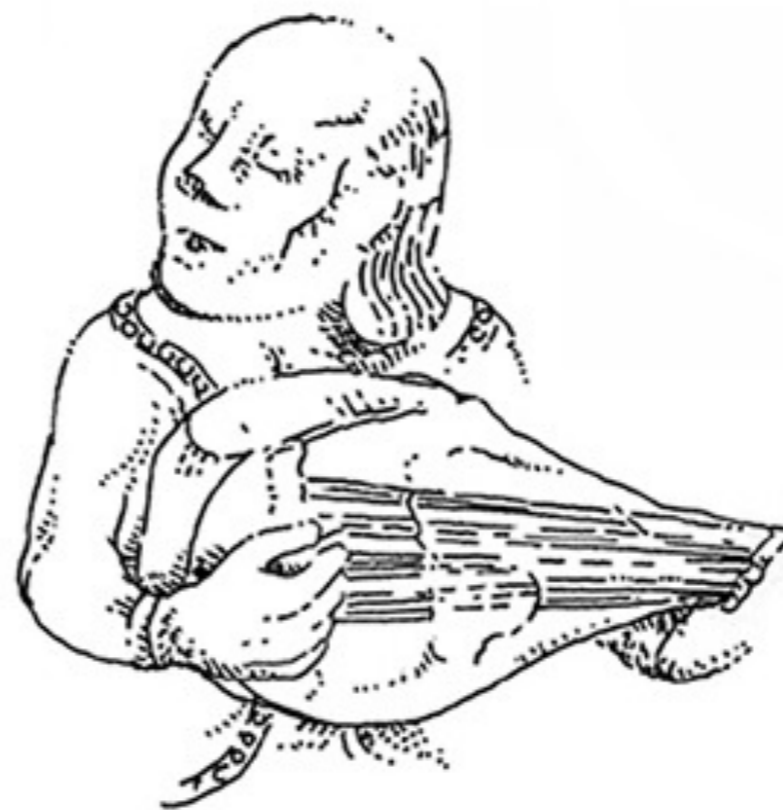
... gran oradura e part tota fullía es que hom sadelit pus fortment en lo volar del falcó o en lo córrer del cavall o en lo sò que fa lo budell en lo *laút*, que no fa les obres qui son fetes per vostre acabat poder e saber e voler.

Libre de Contemplació en Déu, Llibre VI, cap. 284

*Llibre dels Privilegis
del Rei Jaume III
(1330-1345)*

Cantiga de Santa María 119,
vers 1275.

Seu Vella de Lleida, finals s. XIII

**Per açò los joglars ymaginen enans en les notes que conçeбен de dins,
e les semblançes d'aquelles traen en les paraules que disen en la boca ab la llengua,
o en les semblances de les paraules les quals formen ab los estruments,
axí com en la viula o en la samfonia.**

Arbre de Sciència, I: 161-162.

**Qui vol parlar bellament e retoricalment e endreçadament, sapia aver art e manera
per la qual sapia formar e dir sàviament e ordonada ses paraules: car, enaxí
com lo juglar ha art e manera en fer lo sò en la samphonía o en la caramella,
enaxí cové que hom haja art e manera a dir paraules ordonades e retoricades.**

Libre de Contemplació en Déu, Llibre V, cap. 359

**... e en l'home ha ulls, qui són estruments de veer, e ha llengua, qui és estrument a parlar, e ha
mans, qui són estruments a obrar, e peus, qui són estruments a anar. E d'aquests estruments
naturals prenen los hòmens semblan ces en los estruments artificials, així com la simfonia,
qui és estrument per a cantar.**

Arbre de Sciència, I, 72:584

Organistrum, pórtico del Paraíso de la Catedral d'Ourense (segle XII, policromia del XVII).

Restitució d'una samfonia en caixa i detall del mecanisme interior.

Samfonia piriforme, capitell de Sant Martí de Canigó, mitjan segle XIII.

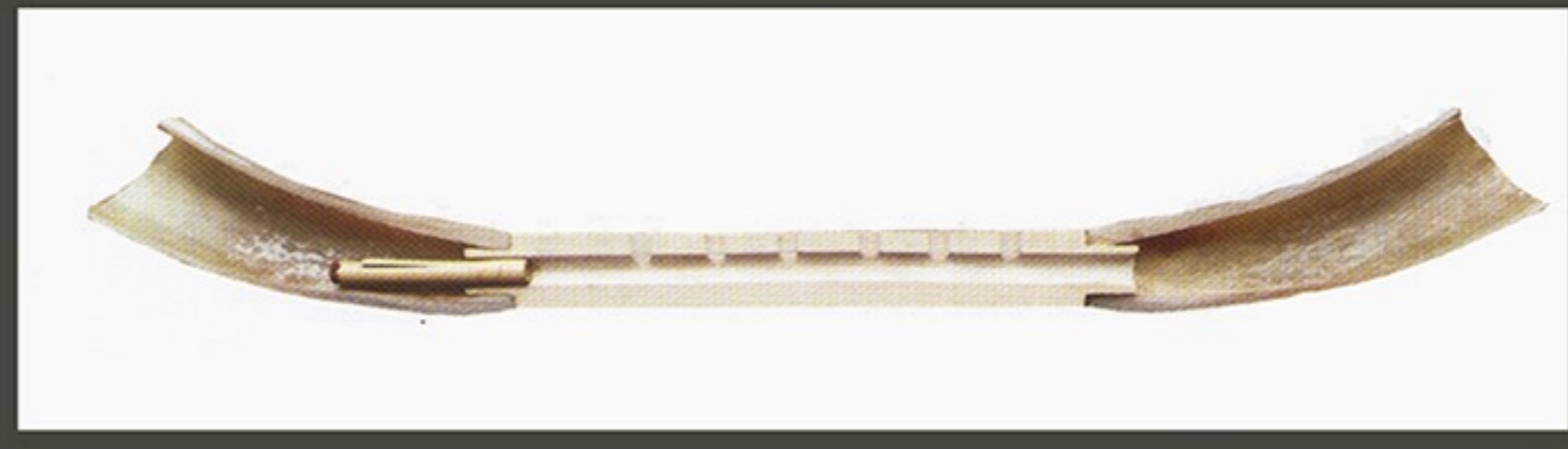
Cantiga de Santa María 160, vers 1275.

Embocadura

Tub melòdic/forats

Pavelló

**Per la maior part veem balladores
al so de flahuta que sia d'un punt
[...] Qui, doncs, es bon music que tale caramelles.**

Jaume Gasull, s. XV

La primera es el nom mateix de Caramelles, que no vol dir res fora de l'Empordà, i que ací significa la gralla primitiva, lo còlamus, aixó és, un troç de canya amb un foradet a l'extrem i una obertura prop d'ell am sa llengüeta. Amb aqueix senzill instrument music, que acompanya encara les Caramelles pobres, que són les que més agraden, degueren començar-se les primeres, Déu sab aon i quan. [...] ... per a fer-ne floviols o caramelles, per a sonar i acompanyar ses veus pageses, arrenquen una canya de vora'l torrent.

Jacint Verdaguer, Excursions i viatges, , 1887.

Per En Marts e per la còlera encara són tronpadors e sonen caramelles per ferir l'àer, car poden més vent gitar per la boca que altres homes...

Tractat d'Astronomia. Tractat I part, 1.2

Sant Cugat (XII), Covet, (XII), Isavarre (XIII), Pouzagues (XII-XIII), Covet (XII)

-Sènyer –dix Na Renard-, en .I. vall hac un joglar posat son alduf qui penjava en un arbre, et lo vent menava aquell alduf [ratllat tempe] e faya-lo ferir en les branques de l'arbre. Per lo feriment que·l alduf [ratllat tempe] faya de si mateix en l'arbre, exia del alduf una greu veu, la qual retendí tota aquella vall. Un simi havia en aquella vall qui hoy lo son e vench a aquell alduf; aquell simi se cuydá que enaxí com la veu era gran, que enaxí l'alduf fos ple de mantega o de alcuna cosa que fos bona de menjar. Lo simi esquinçà l'alduf et troba·l tot buyt.

Fèlix, Llibre de meravelles. Llibre de les bèsties, Llibre VII, 40.

Arqueta d'ivori musulmana de procedència siciliana
(segle XII, Museu Capitular, Catedral de Mallorca).

Míriam i les dones després de travessar el Mar Roig
(Hagadà daurada, vers 1325)

Si cavayler no usa de l'offici de cavaylaria, és contrari a son ordre e a los començaments e cavaylaria [...] ; e aytal cavaller és pus vil que lo tixedor ne lo trompador qui seguexen lur ofici.

Llibre de l'ordre de cavalleria II

Puys vench a açò que·l dia s'anava desclaran, e faem tocar les *trompes*, e éls exiren de les caves e començaren a pujar. E els sarraïns oïren que les *trompes* tocaven e viren bullir la ost e començaren-se d'escriidar e tocaren tantost lur *anafil*.

Llibre dels feyts, 176.

Sant Pau de Casserres, mitjan s. XIII

Palau Aguilar de Barcelona (1285-1290)

E a la nit anava cridant per les carreres e cornant ab ·i· corn per ço que·l oïssen e dehia aquestes paraules: [...]

Blanquerna II, 74

Aquest hom estava pres en un castell en lo qual cornaven tots dies alba, e al son que oïa del corn qui significava alba, ell s'alegrava e remembrava la benanança en què ésser solia [...]. Un dia s'esdevenc que dementre aquell home se alegrava com oïa cornar l'alba... [...] ... dementre que la guayta cornava l'alba.

Llibre d'hores de Santa Maria, Cap. XXX.

Vou és de sò, e ha molt diverses estruments. Vou ha ·i· estrument per la lengua, altre per la viula, altre per la campana, altre per l orgue.

[...]

E la ymaginabilitat del son del tro, de la campana, de la llengua e de la viula, està estesa e sustentada en los iij. Arbres primers.

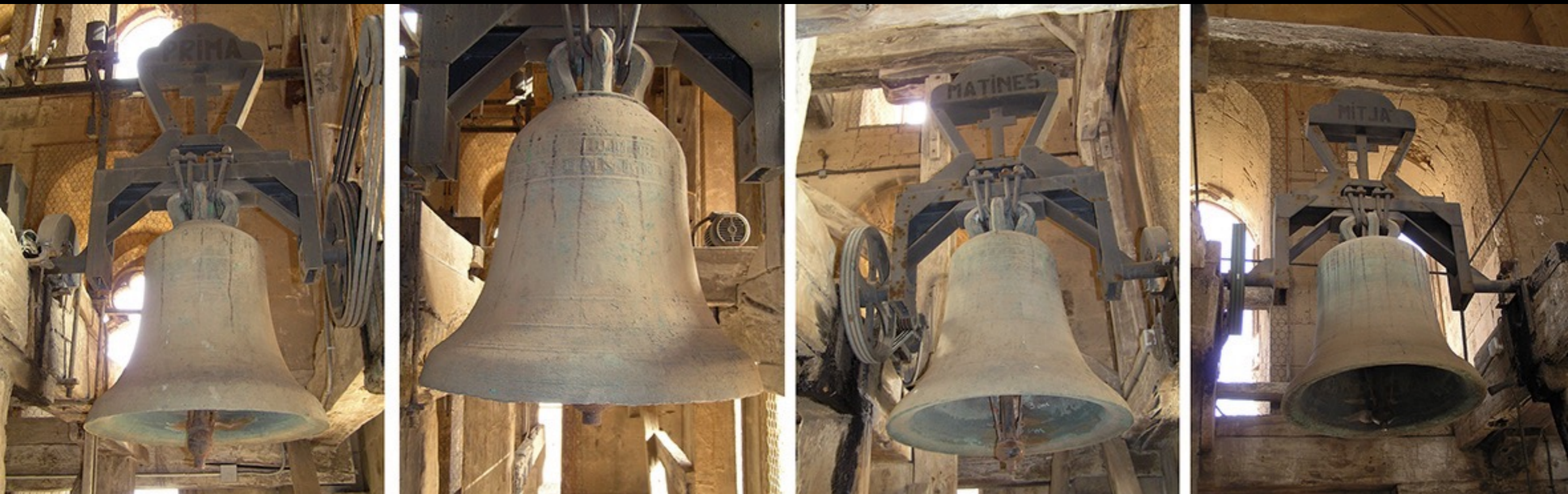
Arbre de Sciència, III, 69.

Con jaus en ton lit e ous lo seyn qui sona per ço que vages a la missa pregar Deus...

Doctrina Pueril, XCVIII

En aquella plaça hac molt home qui dix mal de la dona bella e qui dix be de la dona leja. Abdues les dones anaren a una esgleya on havia vigília de .I. sant. En aquella esgleya havia .I. esquella que sonava molt noblament, e havie-y un seny trencat qui molt malament sonava. Et la dona qui era leja dix a la dona bella que molt seria gran que lo seny gros sonás tan be com faya la esquella.

Fèlix, Llibre de meravelles., Llibre VI, cap. 34

Campanes de la Seu de Mallorca de 1312: Na Prima, Na Picarol, Na Matines, Na Mitja
(manca Na Tèrcia)